

İslam Hukukunda Kadın-Erkek Miras Pay Farklılığı Günümüzde Geçerli midir?

Is the Difference in Inheritance Shares Between Men and Women in Islamic Law Valid Today?

Ahmet Aydın*

Geliř Tarihi/Received: 23.07.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 28.10.2024

Öz: Fıkıhın dini ve hukuki iki boyutu vardır. Fıkıhın vahiy kaynağından beslenmesi, onun dini yönü ve kuralların sabit kalmasıyla ilişkilendirilebilir. Onun hukuki yönü ise, hayatla ilişkisini ve değişime açık yönünü göstermektedir. Bu bağlamda fıkhıta değişimin imkânı ve ölçüsü üzerinde durulmaktadır. Bu olgu, yeni gelişen olaylara uygun hüküm inşa etmekten ziyade geçmiş koşullara özgü kuralların günümüzde geçerliliği bağlamında tartışılmaktadır. Nitekim günümüzde birçok fıkhî kural yerini modern hükümlere bırakırken, birtakım hükümlerin geçerliliği ise sorgulanmaktadır. Bu makalede kadın-erkek miras pay farklılığının günümüz açısından geçerliliği incelenmekte ve bazı açılardan değerlendirilmektedir. Kadın-erkek miras pay farklılığının gerekçesinin geçmiş iktisadi koşullar ve ilgili ayetin gayesinin adaletin gerçekleştirilmesi olduğu söylenebilir. Bu makalede, günümüz ekonomik koşullarında adaletin gerçekleşmesinin kadın-erkek miras paylarının eşit dağılımı olduğu neticesine ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Miras, Pay Farklılığı, Kadın-Erkek.

Abstract: Fiqh has both religious and legal dimensions. The fact that fiqh is supported by the source of revelation can be associated with its religious aspect and the stability of its rules. Its legal aspect, on the other hand, shows its connection to life and its openness to change. In this context, the possibility and extent of change in fiqh are analyzed. This issue is discussed not so much in terms of constructing rules suitable for newly developing events but rather in the context of the relevance of rules specific to past conditions in today. Indeed, while many fiqh rules have been

* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı. E-Posta: ahmetay81@gmail.com – ORCID ID: <https://0000-0001-7164-6149>.

replaced by modern rulings, the validity of some rulings is being questioned. This article examines the validity of the difference in inheritance shares between men and women in terms of today and evaluates it from some perspectives. It can be argued that the reason for the difference in inheritance shares between men and women lies in the past economic conditions and that the purpose of the relevant verse is the realization of justice. In this article, it is concluded that justice in today's economic conditions is achieved through equal distribution of inheritance shares between men and women.

Keywords: : Fiqh, Inheritance, Share Difference, Men-Women.

1. Giriş

İslam tarihinin ilk dönemlerinde inşa edilen fikhî hükümlerin uzun dönem önemli derecede sorgulanmadan Müslümanların hayatında hâkim olduğu söylenebilir. Son asırlarda ise insan hayatında ortaya çıkan önemli değişimlerin İslam coğrafyasını da etkilediği ve Müslüman ülkelerde fikhin yanında birçok hukuk sisteminin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun sonucunda Müslümanların hayatında birçok fikhî hükmün yerini başka kurallar almıştır. Fıkıh birçok alanda pratik açıdan etkisini yitirmiş gözükmektedir. Özellikle Batılı hukuk sistemlerinin hâkim olduğu Müslüman ülkelerde fikhin genelde teorik açıdan ilmi çalışmalara konu edildiği söylenebilir. Nitekim Müslümanlar bugün fikh eserlerinde yazdığı şekilde sözlü ifadelerle ev veya araba alıp satmamaktadır. Bunun yerine araç alımını noter huzurunda, taşınmazların satımını ise tapu memuru önünde gerçekleştirmektedir. Bazı fikhî hükümlerin ise günümüzde uygulanma imkânı söz konusu değildir. Örneğin, parmak izi, dna testi ve kamera kayıtları gibi modern ispat vasıtalarının ortaya çıkmasıyla sadece iki tanığın tanıklığına dayalı ispat hukukunu diğer delilleri göz ardı ederek uygulama imkânı kalmamıştır.¹ Aynı şekilde naslarda yer alan kölelik gibi bazı hükümlerin uygulama imkânı günümüzde yoktur. Bununla birlikte bazı hükümlerin günümüzde tatbiki tartışılmaya devam etmektedir. Mirasta kadın ve erkeğin hisse farklılığı² günümüzde tartışılan konulardandır.

Kadın-erkek miras pay farklılığı hususunda günümüz araştırmacılarının bir kısmı ayette belirtildiği şekilde miras paylaşımının yapılması gerektiği üye-

¹ Ahmet Aydın, *İslam Hukuk Mantığı ve Felsefesi* (Ankara: Kitabe Yayınları, 2023), 107.

² en-Nisâ 4/11.

rinde durmaktadır. Bu görüşü savunanlar pay farklılığının gerekçesini ortaya koymaya çalışmaktadır.³ Ayrıca ayetteki hükmün emredici değil, tavsiye niteliğinde olduğunu ileri sürenler bulunmaktadır.⁴ Diğer taraftan bazı din alimleri ayetteki hükmün güncellenmesi gerektiğini belirtmektedir. Musa Carullah Bigiyef, erkeğin kadına oranla fazla pay almasındaki maksadı, ihtiyaçlardaki farklılık olarak belirlemiştir. Konunun adaletle ilişkisine temas eden Bigiyef, geçmiş koşullar bağlamında mirasta kadın ve erkeğin hisse farklılığını adaletle uygun kabul etmiştir. Diğer taraftan sosyal şartların değişmesiyle kadın ve erkeğin mali mesuliyeti farklılaştığında ihtiyaçların da değişeceğini ileri sürmüş ve kadın-erkek miras hisselerinin naslarda mevcut şekliyle pay edilemeyeceğini benimsemiştir.⁵ Fazlurrahman kadın-erkek miras pay farklılığını geçmiş koşullarla ilişkilendirerek adalet ilkesini vurgulamış ve adalet gerektirdiğinde değişimin zorunlu olduğunu belirtmiştir.⁶

Bu makalede kadın-erkek arasındaki miras hisse farklılığıyla ilgili hükümde değişimin imkânı birkaç açıdan (hükümlerin değişimi, nassın mevcudiyetinde ve mukadderat konularında içtihat, talilî-teabbüdî hüküm ve lafzî-gaî yorum ayrımı, iktisadi koşullar) analiz edilecektir.

2. Mirasta Kadın-Erkek Hisse Farklılığını Değerlendirme

İşaret edilen ayette yer alan miras hisse farklılığıyla ilgili hükmün değişebilir olup olmadığı birkaç yönden tetkik edilecektir.

2. 1. Hükümlerin Değişimi Açısından

Fıkıhta genelde istikrarın korunmaya çalışıldığı, bu bağlamda hükümlerde değişimin uygun görülmediği söylenebilir. Buna karşılık fıkının her dönemin ihtiyaçlarına cevap verdiği, bunu gerçekleştirmek için esneklik gösterdiği ileri sürülmektedir. Bu esneklik, kanaatimizce sonradan ortaya çıkan konu-

³ Orhan Çeker, "İslâm Hukukunda Kadın Hakları", *Aile Sempozyumu Tebliğler*, (Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015), 105-114; Ahmet Efe, İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18 (2011), 157-168. Hatice Şahin Aynur, "Ayetler Işığında Cahiliyeden İslam'a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 19/2 (2019), 479-518.

⁴ Recep Özdemir, "İslam Hukukunda Kadının Mali Hakları", *Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu II Bildiriler Kitabı* (Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları, 2015), 171-181.

⁵ Musa Carullah Bigiyef, Hatun, haz. Mehmet Görmez (Ankara: Otto, 2022), 125-126.

⁶ Fazlurrahman, *İslami Yenilenme Makaleleri II*, çev. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 139; Efe, *Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu*, 157-168.

lara hüküm bulmakla ilişkilidir. Diğer taraftan kurucu imamlar tarafından benimsenen bazı mezhep hükümleri içinde eleştiriye açık olanların dahi uzun asırlar değişimden korunduğu görülmektedir. Örneğin, Hanefilerin ikrah altında boşamayı geçerli kabul edişi, kocası kaybolan kadının boşanmasının bir ömürlük zaman sonunda gerçekleşmesi vb. hükümler hukûk-ı âile kararnameğine kadar değişimden uzak kalmıştır.

Değişimin sınırlı kalışında bazı faktörler etkilidir. Öncelikle sanayi devrimine kadar insan hayatında önemli değişiklikler olmamıştır. Bu nedenle uzun asırlar Müslüman toplumun ihtiyaçlarını geçmişte düzenlenmiş fıkhi hükümler karşılamış, hükümlerde değişim ihtiyacı hissedilmemiştir. Ayrıca değişimin sınırlı kalışında sefelin otoritesi etkilidir.⁷ Nitekim bir hükmün Müslümanların vicdanında etkili olması onun otorite kabul edilen kişiler tarafından ortaya konması halinde mümkündür. Mezhep imamlarının Müslüman toplumu üzerinde kabul edilen bir otoritesi vardır. Bu sebeple onların verdiği hükümler uzun asırlar toplumda kabul görmüş, bazen eleştiriye açık olanlar dahi değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Neshin sadece Hz. Peygamberin (as) hayatında geçerli kabul edilmesi de bu noktada etkilidir. Kanaatimizce neshin sadece Hz. Peygamberin (as) hayatında geçerli olması sebebiyle değişim için ölçü kabul edilemeyeceği yaklaşımı isabetli değildir. Zira nesih, Hz. Peygamberin (as) hayatı gibi kısa bir dönemde dahi hükümlerin güncellendiğini ortaya koyarak kuralların değişebilir oluşuna işaret etmektedir. Bu açıdan kıyamete kadar sürecek İslam tarihinde hükümlerin sabit kalacağı ileri sürülemez.

İstikrarı korumanın öncelikli olduğu fıkıh tarihi boyunca kadın-erkek miras pay farklılığının sorgulanması söz konusu olmamıştır. Son asırlarda İslam ülkelerinde Batılı kanunların etkili oluşuyla ilgili meselede farklı hükümlerle karşılaşmıştır. Bu durumda en azından İslam hukukunda mirasla ilgili kuralların gerekçelerinin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur.

2. 2. Nassın Mevcudiyetinde İctihat Açısından

İslam hukukçuları hükümlerde istikrarı nasların mevcudiyeti halinde daha ziyade önemsemişlerdir. “Mevrid-i nasta içtihadı mesağ yoktur” kuralı (Mecelle, md. 14) bu anlayışı göstermektedir. Nassın varlığında içtihad konusu hadisler ve ayetler bağlamında farklı değerlendirilmiştir. Hadislerin

⁷ Hükümlerin değişiminde sefelin otoritesinin etkisi için bkz. Ahmet Aydın, *İslam Hukuku ve Fıkıh Problemlerini Psiko-Sosyal Açıdan Analiz* (İstanbul: Fidan Yayınları, 2022), 34-37.

bir kısmı zayıf oluşu vb. sebeplerle mezhepler tarafından farklı yorumlanıp dikkate alınmamıştır. Ayetler, kaynağı açısından tartışmadan uzaktır. Bununla birlikte onların değerlendirilmesinde de mezhepler arasında önemli farklılıklar bulunabilmektedir. Ayrıca delaleti katî olan (anlaşılır olan) bazı ayetlerde içtihadın varlığı bilinmektedir. Hz. Ömer'in ayette⁸ yer alan müel-fe-i kulûb uygulamasını sonlandırması, Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evliliği⁹ yasaklaması bunun örnekleridir.¹⁰ Bu bağlamda mirasla ilgili nasların mevcudiyetinin içtihadı engel teşkil etmediği kanaatindeyiz.

2. 3. Talilî-Teabbüdî Hüküm Açısından

Hükümlerin değişiminde talil-teabbüd ayrımının etkili olduğu söylenebilir. Talilî hükümlerin gerekçelerinin kavranabilir ve değişime uygun olduğu kabul edilir. Diğer taraftan teabbüdî hükümlerin gerekçelerinin anlaşılama-yacağı ve değişime kapalı oldukları düşünülmektedir. Talilî ve teabbüdî hükümlerin kapsama tartışmalı olmakla birlikte genelde ibadet konularının teabbüdî, muamelat hükümlerinin talilî olduğu söylenebilir.¹¹ Bu bağlamda miras pay farklılığının illetinin anlaşılamayacağı ileri sürülürse konu teabbüdî hükümler kapsamında yer alır. Diğer taraftan kadın-erkek miras pay farklılığındaki gerekçe isabetli şekilde tespit edilirse, mesele talilî hükümler kapsamında yer alır ve değişime açık hale gelir. Kanaatimizce pay farklılığının gerekçesi (illet) geçmiş iktisadi koşullarla ilişkilidir. Nitekim miras konusu, iktisadi bir meseledir, ibadetle ilişkili değildir. Bu bağlamda o, muamelat alanına dahil, talilî bir hüküm kabul edilebilir.

2. 4. İktisadi Açından

Miras hisselerindeki pay farklılığının gerekçesini anlamak için konu iktisadi olduğundan geçmiş ekonomik koşulların incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Geçmişte Müslüman toplumda erkeğin iktisadi sorumluluğunun önemli derecede fazla olduğu görülmektedir. Erkek, eşinin nafakası yanında alt ve üst soyun nafakasından sorumludur. Evlilik sebebiyle eşine ödemesi gereken mehir yanında yakınlarının hata ile (taksir) öldürme suçunu işlemesi sebebiyle verilecek diyetten sorumludur. Diğer taraftan nafaka sorumluluğu bulunmayan kadın gerçekleştirdiği taksirle öldürme eylemi sebebiyle öde-

⁸ et-Tevbe 9/60.

⁹ el-Mâide 5/5.

¹⁰ Bu konuda bkz. Aydın, *İslam Hukuk Mantığı*, 91-95.

¹¹ İlgili meselede İslam alimlerinin görüşleri ve diğer hususlar için bkz. Aydın, *İslam Hukuk Mantığı*, 72-78.

necek diyetten dahi mesul değildir. Onun yerine diyeti erkek akrabaları ödemektedir. Zira diyeti ödemesi gereken katil yakınlarının oluşturduğu âkile grubuna kadın dahil değildir.¹²

Yukarıda belirtilen iktisadi koşullar ekseninde erkeğin kadına oranla mirastan fazla pay alması anlaşılır olmaktadır. Ancak kadın-erkek miras pay farklılığını geçmiş koşullar ekseninde izah etmek günümüz açısından meseleyi çözmektedir. Zira geçmiş iktisadi koşullar günümüzde mevcut değildir. Günümüzde kadın iktisadi hayatın içindedir. Nafaka hukuku kadın-erkek açısından değişmiştir. Erkeğin mehir ve diyet ödeme zorunluluğu yoktur. Ayrıca günümüzde ana babaya genelde kadının baktığı söylenebilir.¹³ Sonuç olarak kadın-erkek miras pay farklılığının gerekçesini oluşturan iktisadi koşulların tamamıyla değişimi sebebiyle hükmün güncellenmesine ihtiyaç doğmaktadır. Böyle olmadığını düşünenler, kadın-erkek miras pay farklılığının gerekçesini sadece geçmiş iktisadi koşullar bağlamında izah edebildiklerini, günümüz açısından açıklayamadıklarını göz önünde bulundurmalıdır.

2. 5. Mukadderat Konularında İctihad Açısından

Fıkıhta sayılarla (mukadderat) ilgili meseleler teabbüdî olarak değerlendirilmiş ve onlarda icthad yapılamayacağı kabul edilmiştir.¹⁴ Mukadderat konularının teabbüdî kabul edilmesi incelenmesi gereken bir meseledir. Nitekim nafaka ve mehir gibi sayılarla ilgili konularda icthad edilebilmektedir. Ayrıca içki haddini Hz. Ali'nin kazf suçuna kıyasla 80 sopa olarak belirlemesi icthad olarak değerlendirilmektedir.¹⁵ Bu durumda sayılar konusunun teabbüdî kabul edilmesinin hükümlerde istikrarın korunmasıyla ilişkili olduğu ve sayılar gibi kesinlik ifade eden naslarda bu anlayışın daha belirgin olduğu söylenebilir. Nitekim lafızların taksiminde sayılarla ilgili

¹² Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Kâhire: Matbaatü's-Saâde, 1324-1331), 27/128; Ebü'l-Hasan Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986), 4/227; Aydın, *Fıkıh Problemleri*, 55-57.

¹³ Aydın, *Fıkıh Problemleri*, 55-57.

¹⁴ Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993/1414), 2/111; Ebu Hâmid Gazzâlî, *el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl*, thk. Hamza b. Zühayr Hafız (Medîne: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, ts.), 3/681; İbrahim b. Musa eş-Şâtıbî, *Muvâfakât fi usûli'l-fikh* (Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.), 2/308.

¹⁵ Necmeddin Tûfi, *Ta'yîn fi Şerhi'l-erbaîn*, thk. Ahmed Hâc Muhammed Osman (Beyrut: y.y., 1418/1998), 228-229, 274.

müfesserin en açık lafızlardan kabul edilmesi, tevil ve tahsise kapalı görülmesi bu anlayışla paralellik arz etmektedir. Sonuç olarak fakihlerin delaleti (anlaşılabilirliği) ve sübutu (kaynaklık) açık, şüpheden uzak nasları teabbüdî, yani değişmez kabul edip istikrarı korumaya çalıştıkları söylenebilir.¹⁶ Kanaatimizce illeti anlaşılır olan ve muamelat kapsamında yer alan miras konularını teabbüdî olarak değerlendirmek uygun gözükmemektedir.

2. 6. Lafzî-Gaî Yorum Ayrımı Açısından

Modern hukukta hükümlerin uygulanmasında farklı yorum türleri bulunmaktadır. Bunlardan lafzî yorum, hukuk metnine odaklanırken; gaî yorum lafzın gayesini itibara almaktadır. Fıkıh eserlerinde genelde lafzî yorumun etkili olduğu görülmektedir. Fıkıh usulü eserlerinin önemli bir kısmının lafız bahislerine ayrılmış olması ilgili hususla paralellik arz etmektedir. İslam alimlerinin hatadan sakınma amacıyla lafzî yorumu tercih ettiği söylenebilir. Ancak günümüz koşulları bizi gaî yoruma zorlamaktadır. Örneğin savaş atı bulundurmayı emreden ayetin¹⁷ lafzı itibara alındığında harplerde atların kullanılması gerekir. Oysa bu, günümüz koşullarında imkânsızdır. Bu durumda ayetin gayesinin savaş hazırlığı olduğu, bunun da savaş atı dışında başka vasıtalarla gerçekleştirilebileceği sonucuna varılır. Gaî yorumda önemli olan nassın gayesidir (savaş hazırlığı); vasıta (savaş atı) belirleyici değildir.¹⁸ Miras ayetlerini gaî yorum ekseninde değerlendirdiğimizde cinsler arasındaki pay farklılığının maksadını tespit etmek gerekir. Ayette erkeğe fazla pay verilmesinin gayesi onu kutsamak, kadından üstün olduğunu ortaya koymak şeklinde belirlenemez. Zira Allah Teala hiçbir cinsi diğerinden üstün tutmamaktadır. Kanaatimizce miras pay farklılığındaki illet (gerekçe), geçmiş iktisadi koşullar yani erkeğin mali sorumluluğunun kadına nispetle fazla olmasıdır. Erkeğin mali mesuliyetinin kadına nispetle fazla olması sebebiyle miras payı artırılmış, cinsler arasında denge sağlanmış, adalet gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle ayetin gayesinin erkek-kadın cinsleri arasında iktisadi açıdan *adaletin gerçekleştirilmesi* olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Bigiyef ve Fazlurrahman, önceki sayfalarda temas edildiği üzere miras ayetleri ekseninde adalet ilkesine vurgu yapmışlardır.¹⁹ Bu durumda ayette yer alan $\frac{1}{2}$ oranı geçmişte iktisadi sorumluluğu kadına nispetle fazla olan erkek

¹⁶ Aydın, *İslam Hukuk Mantığı*, 72-78.

¹⁷ el-Enfâl, 8/60.

¹⁸ Aydın, *Fıkıh Problemleri*, 64-69.

¹⁹ Bigiyef, *Hatun*, 125-126; Fazlurrahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, 139.

için adaleti gerçekleştiren bir *vasıta-vesile* olur. Maksat (gaye)-vesile (vasıta) ayrımında maksat değişmezken ona ulaştırılan vasıta değişebilmektedir. Bu nedenle günümüz koşullarında ayetteki gaye yani adaletin gerçekleşmesi, kanaatimizce erkekle kadının eşit pay alımıyla mümkün gözükmemektedir. Miras konusunu gaî yoruma tabi tuttuğumuzda dinin her alanında aynı değerlendirmeyi yapmanın sakıncalı olduğu, bunun ölçüsünün belirlenmesi gerektiği vb. birtakım hususlar ileri sürülebilir. Kanaatimizce gerekçesi anlaşılan hükümlerin bütününe gaî yoruma tabi tutmak mümkündür. Zira talilî hükümler değişime açıktır. Nitekim literatür incelendiğinde birçok konunun hatta bazen ibadet konularının dahi gaî yorum ekseninde değerlendirildiğini görebilmekteyiz. Örneğin, ayette yer alan müellefe-i kulûbe zekât verilmemesi, Bâbertî tarafından gaî yoruma ekseninde izah edilmektedir. Buna göre ayetteki maksat, Müslümanların düşmanları karşısında güçlü olmasıdır. Onlara zekâttan pay verip vermemek ise ilgili maksada ulaştırılan bir vasıta ve koşullara göre değişir. Müslümanların yararına olduğu durumlarda onlara zekâttan pay verilir, zararına olan hallerde aksi şekilde davranılır.²⁰ Dikkat edilirse gaî yoruma ve içtihadı tabi tutulan müellefe-i kulûb konusu ibadet kapsamında yer alan zekâta dair meselelerdendir. Aynı zamanda ilgili ayet delaleti kati (açık ve anlaşılır) ve sübutu (kaynak) şüpheden uzak naslar kapsamındadır.

3. Sonuç

Fıkıhta istikrarın sağlanmasına önem verildiği, hükümlerde değişimin tasvip edilmediği söylenebilir. Özellikle anlamı açık ve kaynağı açısından şüphe bulunmayan naslarda bu yaklaşım daha belirgindir. Fıkıh tarihi boyunca etkili olan bu yaklaşım günümüzde de önemli derecede etkilidir. Diğer taraftan dinin ve fıkıhın en önemli gayesi hükümlerin sabit kalması değil, adaleti sağlamak ve insanların maslahatını gerçekleştirmektir. Bu nedenle, yarar açısından sorgulanan ve koşulların değişimiyle güncellenmeye ihtiyaç duyan hükümlerin değişmeden sonsuza kadar devam edeceğini düşünmek fıkıh ve hukuk mantığına aykırıdır. Zira bu durumda teoriyle pratik arasında irtibat kopmaktadır.

²⁰ Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye* (Kâhire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1390/1970), 2/259-262; Ahmet Aydın, *Modern Dönem Fıkıh Anlayışında Soyut Hukuk Düşüncesinin Gaî Yorum Metodunun Ön Plana Çıkışı*. Bu bildiri, 4-5 Kasım 2022 tarihinde Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gerçekleştirilen "İslami İlimlerde Yeni Usul Arayışları" adlı sempozyumda sunulmuştur.

Vahiyle getirilen hükümlerin uygulanabilmesi, pratiğe yansımaları önemlidir. Bu nedenle insanlara melekler yerine onların örnek alacağı beşerî niteliklere sahip peygamberler gönderilmiştir. Diğer taraftan insanların melekleri peygamber olarak görme arzusu; onların olağanüstü, kutsiyet atfedeceği olgulara meylini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ilgili talep uygulama problemini ortaya çıkarmaktadır. Fıkıhta mevcudu koruma ve hükümleri mümkün oldukça teabbüdî kapsamda değerlendirmede benzer durum söz konusudur. Yani nasların teabbüdî kabul edilmesi onların kutsallığını, değişmezliğini ortaya koyarken, uygulanabilir oluşunu zorlaştırmakta, melek peygamber talebinde olduğu gibi vahyin pratikle ilişkisini koparmaktadır.

Kaynaklar

- Aydın, Ahmet. *İslam Hukuku ve Fıkıh Problemlerini Psiko-Sosyal Açıdan Analiz*. İstanbul: Fidan Yayınları, 2022.
- Aydın, Ahmet. *İslam Hukuk Mantığı ve Felsefesi*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2023.
- Aydın, Ahmet. Modern Dönem Fıkıh Anlayışında Soyut Hukuk Düşüncesinin, Gaî Yorum Metodunun Ön Plana Çıkışı. Bu bildiri, 4-5 Kasım 2022 tarihinde Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gerçekleştirilen “İslami ilimlerde Yeni Usul Arayışları” adlı sempozyumda sunulmuştur.
- Aynur, Hatice Şahin. “Ayetler Işığında Cahiliyeden İslam’a Kız Çocuğu/Kadın Haklarının Tahvili”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 19/2 (2019), 479-518.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd. *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. Kâhire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1390/1970.
- Bigiyef, Musa Carullah. *Hatun*. haz. Mehmet Görmez. Ankara: Otto, 2022.
- Çeker, Orhan. “İslâm Hukukunda Kadın Hakları”. *Aile Sempozyumu Tebliğler*. 105-114. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015.
- Efe, Ahmet. “İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18 (2011), 157-168.
- Fazlurrahman. *İslami Yenilenme Makaleler II*. çev. Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları 2004.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid. *el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl*. thk. Hamza b. Züheyr Hafız. Medîne: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, ts.

- Mergînânî, Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- Özdemir, Recep. "İslam Hukukunda Kadının Mali Hakları", *Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempzyumu II Bildiriler Kitabı*. 171-181. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. Kâhire: Matbaa-tü's-Saâde, 1324-1331.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed. *Usûlu's-Serahsî*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993/1414.
- Şâtıbî, İbrahim b. Musa. *Muvâfakât fî usûli'l-fikh*. Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.
- Tûfî, Necmeddin. *Ta'yîn fî Şerhi'l-erbain*. thk. Ahmed Hâc Muhammed Osman. Beyrut: y.y., 1418/1998.